

TELEPÜLÉSTÍPUSOK LAKÓHELYI VONZERŐINEK ÉRTÉKELÉSE

KOLTAI ZOLTÁN

EVALUATION OF LOCAL ATTRACTION FACTORS
IN DIFFERENT SETTLEMENT TYPES

Abstract

In 2004–2005 we made a layered questionnaire survey, to which we received replies from one thousand private persons and also one thousand business leaders to our question relating to the success of Hungarian towns and cities. In the light of the results, we repeated our survey of the population in 2012–2013, thereby allowing the comprehensive evaluation of a period of almost ten years. Issues that we looked at included the evaluation of the attractions of the place of residence, the making of national and regional hierarchies of settlements, the judgement of the attraction of cities considered as the most competitive by national and regional scale, potential reasons for changing the place of residence and the spatial characteristics of this, and also the assessment of the different settlement types as places of residence. This paper, as the title implies, is a publication of a few partial results of the survey.

Keywords: success, local attractions, settlement types, Hungary

Bevezetés

A területi értelemben vett sikeresség mérésének célja véleményem szerint az, hogy egy adott földrajzi egység helyzetét a lehető legobjektívebb módon megítéljük és ez alapján a fejlődéséhez szükséges teendőket áttekintsük. Mindez alapjául szolgálhat egy speciális, ugyanakkor rugalmasan módosítható, az önkormányzat, a civilek, tudományos szféra és a gazdasági szereplők által koordinált fejlesztési programnak, amelyet az érintett szereplők ismernek, és egyben támogatnak is.

ENYEDI GY. (1998, p. 411) szerint a sikeres régióban növekszik az előállított jövedelem, s ideális esetben ennek egy jelentős része helyben marad befektetésre, a település működtetésére és fejlesztésére. A jövedelem növekedéséből a lakosság széles rétegei részesülnek, a gazdasági növekedés nem károsítja a régió természeti környezetét, épített és más kulturális értékeit. ez a növekedés a régió valamennyi településcsoportját érinti, nem növeli a régió belüli területi egyenlőtlenségeket.

LENGYEL I. (2003, p. 290) a sikerességet a versenyképességnél szélesebb értelemben használatos és hosszabb időtávra vonatkozó kategóriaként értelmezi. A regionális versenyképesség véleménye szerint a régió gazdaságára, gazdaságának szereplőire és a szorosan kapcsolódó társadalmi tényezőkre vonatkozik, amely rövid- és középtávon értelmezhető, s a piaci ciklusok, innovációs hullámok erőteljesen befolyásolják. A sikeresség viszont hosszabb távú kategória, gazdaságon kívüli tényezőket is magába foglal, tekintettel van a régió társadalmára, környezetére, településállományára, földrajzi elhelyezkedésére.

A sikerességben a mérhető kategóriák mellett a nem mérhető jellemzők fontosságát hangsúlyozza BODDY, M. (2002), amikor a helyi adminisztráció hatékony működését, az üzleti szolgáltatások színvonalát vagy a szociális infrastruktúra szerepét hangsúlyozza. A sikeres települések jellemzői meglehetősen széles skálán mozognak, rugalmasan változtatható gazdasági szerkezetüktől kezdve, a magasan kvalifikált munkaerőn és a kedvező társadalmi szerkezeten keresztül, értékes településkörnyezetükig bezárólag (ENYEDI GY.

1996, 1997; JENSEN-BUTLER, C. 1997; ENYEDI GY. 1998; CHESHIRE, P. 1999). A területi presztízs kapcsán HORVÁTH GY. (1998) azokat az intézményeket gyűjti össze, amelyeknek a megléte egy városnak valódi rangot kölcsönözhet, így az egyetem, repülőtér, vásári és kiállítási létesítmények, kongresszusi központ, külföldi képviselők, tudományos-kutatási parkok, s általában véve a tercier szektor munkahelyei.

Szerencsés esetben a sikeresség nem marad szigetszerű jelenség, hanem előidézheti régiók, fejlődési tengelyek, de hosszabb távon akár országok sikeressé válását is. A legkomolyabb kérdés persze magának a sikerességnek a mérhetősége, számszerűsíthetősége. Ha elsőként csak a szűken vett gazdasági dimenziót tesszük vizsgálat tárgyává, már eleve soktényezős kapcsolatrendszerek mutatkoznak. Az ekkor jelentkező alapkategóriák, a jövedelem, a termelékenység és a foglalkoztatottság közötti összefüggések önmagukban további kutatások alapjául szolgálhatnak (LENGYEL I. 2000, 2003; NEMES NAGY J. 2004).

Újabb dimenziókkal kibővítve a vizsgálatokat (HORVÁTH GY. 1998), akár érdemes lehet szemügyre venni az infrastruktúra minőségét (kiemelve a technológiai, távközlési és a humán infrastruktúra szerepét), az általános ipari adottságokat (ipari termelés és a kapcsolódó szolgáltatások működő hálózata, háttéripár fejlettsége stb.), a piacra jutás feltételeit (megközelíthetőség), az engedélyezési adminisztráció hatékonyságát (eljárási mechanizmusok, ügyintézés menete) és a makrogazdasági szabályozást is (gazdaságpolitika, fiskális és monetáris folyamatok). A kérdéskör összetett, mögöttes hatásmechanizmusokat sem nélkülöző megközelítést példázza a háromszintű piramis modell, amely egyben a fejlesztéspolitika lehetséges mozgásterét is magába foglalja (LENGYEL I.–RECHNITZER J. 2000; LENGYEL I. 2003). A modell talapzatát a hosszú távú sikerességhez elengedhetetlen ún. sikerességi faktorok (társadalmi, gazdasági, környezeti és településszerkezeti faktorok) alkotják, középső részén az alaptényezők (regionális gazdaságfejlesztési programokkal közvetlenül befolyásolható gazdasági tényezők) szerepelnek, csúcán pedig, mint végső cél a régió lakosságának minél magasabb életszínvonala és életminősége található.

De vajon mit gondolnak erről a leginkább érintett szereplők, a települések lakói? Hogyan látják ők saját környezetük legfőbb előnyeit és hátrányait? A kérdés megválaszolásához kutatási módszerként statisztikai adatok komplex elemzése helyett ezúttal a valamivel ritkábban alkalmazott (a teljesség igénye nélkül, például MURÁNYI I.–SZOBOSZLAI ZS. 2003; BERÉNYI B. E. 2009; SZIRMAI V. 2009; EGEDY T. 2012) kérdőíves adatfelvételt választottuk.

A kutatás fő kérdései, módszertani háttere és hipotézisei

2004-2005-ben két részből álló, rétegzett kérdőíves kutatást végeztünk. A közel tíz évvel ezelőtti kutatás keretében az alábbi kérdésekre kerestünk választ:

- Milyen szempontokat részesít előnyben a magyar lakosság és vállalati szféra lakó-, illetve telephelyének megválasztásakor?
- Milyen jellemzőkkel, előnyökkel és hátrányokkal írják le a különböző lélekszámú településtípusokat?
- Melyik magyarországi településeket és miért tartják sikeresnek a válaszadók?
- Melyek azok a települések, melyeket valódi vonzasközpontoknak tartanak az érintettek?
- Milyen költözési hajlandóság jellemzi a megkérdezetteket?

A kutatás első részében ezer magánszemély adott választ a magyarországi városok sikerességével, versenyképességével kapcsolatos kérdéseinkre (a figyelembe vett öt szempont a felmérés esetében: a magyarországi népesség régiók és ezen belül településméret szerin-

ti megoszlása, a lakosság nemek, korcsoportok és iskolai végzettség szerinti tagozódása volt). A személyes lekérdezéseknek köszönhetően a kitöltött kérdőívek szinte kivétel nélkül alkalmasak voltak az értékelésre. A kezdeti eredmények tükrében, a kutatás későbbi fázisai során megfelelő számú újabb lekérdezéssel tettük teljessé vizsgálatunkat (KOLTAI Z. 2005, 2006).

A kutatás másik részeként arra voltunk kíváncsiak, hogy a magyar vállalatok tulajdonosai és vezetői hogyan ítélik meg a hazai településeket, mely szempontoknak tulajdonítanak fokozott jelentőséget a telephely kiválasztásakor, mely városokat sorolják a gazdasági központok körébe. A szintén rétegzett vállalati adatfelvétel keretében (a figyelembe vett két szempont a vállalkozások régiók és létszám szerinti megoszlása volt) több mint ezren válaszoltak kérdéseinkre (KOLTAI Z. 2006, 2007).

A kapott eredmények tükrében 2012-2013-ban megismételtük a lakosságra vonatkozó vizsgálatunkat, lehetőséget teremtve ezzel a közel egy évtizedes időszak átfogó értékelésére (vállalatokra vonatkozó újabb kutatásunk még nem zárult le). Az adatfelvétel ezen második fázisában szintén rétegzett kérdőíves felmérést végeztünk (a figyelembe vett négy szempont: a magyarországi népesség régiók szerinti megoszlása, a lakosság nemek, korcsoportok és végül iskolai végzettség szerinti tagozódása volt), amelyben újból ezer, véletlenül kiválasztott magánszemély adott választ kérdéseinkre. Összesen 4 zárt és 3 félig zárt kérdést tettünk fel a vélemények megismerésére.

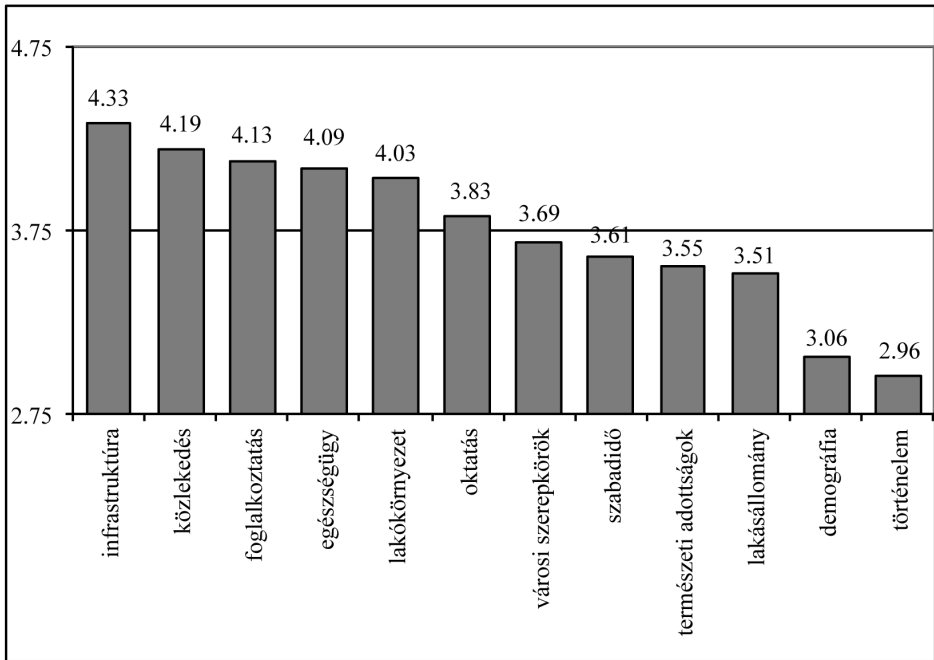
Az általunk vizsgált témakörök felölelték a lakóhelyi vonzerők értékelését, a különböző lélekszámú településtípusok, mint lakóhelyek megítélését, országos és regionális települési rangsorok felállítását, valamint a lakóhely potenciális megváltoztatásának okait és annak területi jellegzetességeit. Jelen tanulmányban, ahogy erre a cím is utal, mindössze a kutatás bizonyos részeredményeinek közlésére vállalkozom.

A kutatási eredmények közlése előtt fontosnak tartom rögzíteni, hogy a 2012-2013-as adatfelvétel során a 2004-2005-ös kutatáshoz képest valamivel magasabb volt az 5000-50000 fő közötti lélekszámú, valamint 50000 főnél népesebb településen élő válaszadók aránya, ami értelemszerűen a mintába kerülő, 5000 fő alatti települések korábbiánál kisebb elemszámú előfordulását okozta. Erre a tényre a kapott eredmények összevetése során még többször utalok.

Megismételt vizsgálatunk keretében a települések vonzerejét alakító, korábbi 12 szempontot 20 tagúra bővítettük (KOLTAI Z. 2005, 2006) (1. ábra). Egyrészt önálló kategóriaként megjelent a „lakosság etnikai összetétele”, valamint „a település közbiztonsága”, másrészt kíváncsiak voltunk arra, hogy három korábbi, meglehetősen heterogén tartalmú tényezőt (települési infrastruktúra, oktatási viszonyok, városi szerepkörök szélessége) további részekre bontva, milyen többletinformációhoz juthatunk. Ebből a megfontolásból a megelőző kutatás legfontosabbra értékelt „települési infrastruktúra” kategóriáját négy elemre bontottuk (gázszolgáltatás, csatornázottság, internetelés-mobilhálózat, közúthálózat), a korábbi „oktatási viszonyok” pedig kiegészült egy plusz tényezővel („óvodai és alapfokú oktatás megléte”). Ezen kívül a „városi szerepkörök szélessége” szempontot ezúttal már két kategóriaként értelmeztük (külön-külön vizsgálva az „ügyintézési lehetőségek meglétét” és a „kereskedelmi hálózat fejlettségét”).

2004-2005-ös kutatási eredményeinkre alapozva (KOLTAI Z. 2005, 2006), hipotézisünk az volt, hogy konkrét sorrendet nem feltételezve, de továbbra is kiemelten fontos vonzerőnek számít a „települési infrastruktúra állapota”, a „közlekedési adottságok”, a „foglalkoztatási körülmények”, a „helyben igénybe vehető egészségügyi szolgáltatások szélessége” és általában véve a „lakókönyezet állapota”.

A település méretével és típusával összefüggő hipotéziseinket a 2004-2005-ös kutatásunk eredményeit alapul véve, az alábbiakban foglaljuk össze:

1. ábra A települési vonzerők fontossági sorrendje a lakossági vélemények alapján, 2004-2005.

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (n = 1000)

Figure 1 Order of importance of municipal attractions as seen by the Hungarian population, 2004-2005.

Source: Own questionnaire survey (n = 1000)

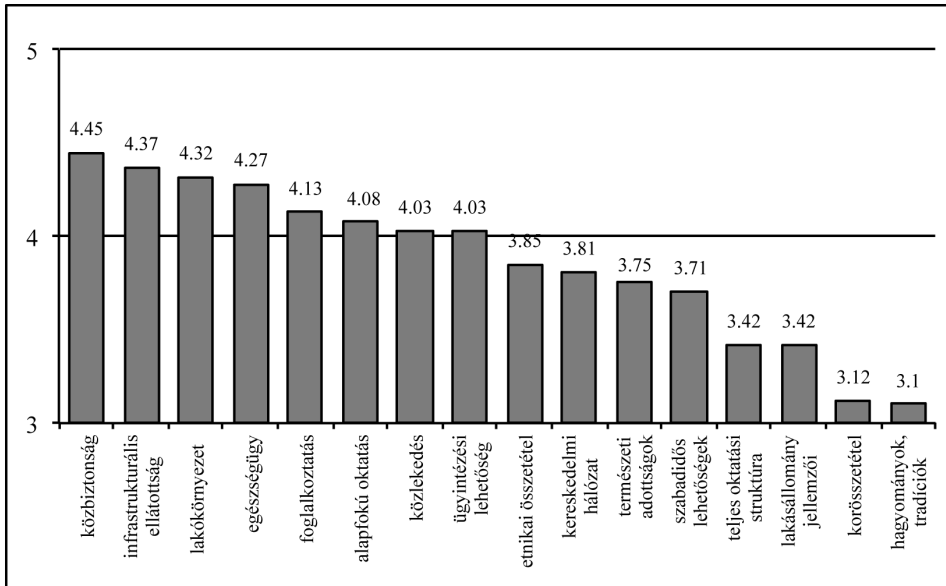
- A nagyvárosi előnyök elsősorban a színvonalas ellátási-szolgáltatási viszonyokhoz és a kedvezőbb foglalkoztatási körülményekhez kapcsolódnak, ellenben a hátrányok között a nagyvárosok személytelensége, zsúfoltsága, másodsorban szennyezett környezetük, végül rosszabb közbiztonságuk szerepel.
- A kisvárosok előnye az emberi kapcsolatok minőségében rejlik, amit kiegészít csendesebb, tisztább lakókörnyezetük, a negatívumok sorában gyakran előfordulnak a hiányos szolgáltatások és ellátottság, a nem megfelelő foglalkoztatási körülmények, és a túlzott ismertség megemlézése.
- Végül a községek esetében azt feltételeztük, akik előnyösnek gondolják ezt a településszintet, azt elsődlegesen a pozitív emberi kapcsolatoknak és a tiszta, nyugodt lakókörnyezetnek tudják be, az elutasítás legfőbb okai között pedig a hiányos ellátottság, a nem megfelelő foglalkozási körülmények és a kedvezőtlen demográfiai folyamatok fordulnak elő nagyobb arányban (MOLNÁR GY. 2008; SZÉPVÖLGYI Á. 2009).

Kutatási eredmények

A települési vonzerők értékelése

2012-2013-as adataink kiértékelésekor a legmagasabb értéket a „település közbiztonsága” tényező kapta (4,45), amit a „település infrastrukturális ellátottsága” (4,37), a „lakókörnyezet állapota” (4,32) és az „egészségügyi szolgáltatások teljessége” (4,27) követ. Az

öt fokozatú skálán még további négy tényező szerepelt 4 feletti értékkel (foglalkoztatási lehetőségek és körülmények, az óvodai és alapfokú oktatás megléte, közlekedési kapcsolatok, az ügyintézési lehetőségek megléte). Vagyis az oktatási adottságokon belül egyértelműen felértékelődött az óvodai és alapfokú oktatás szerepe (a korábbi kutatásunkban még egységes kategóriaként szereplő „oktatási viszonyok” (3,83) ezúttal már két markánsan elkülönülő részre bomlott), a „városi szerepkörök” felosztása pedig arról informált bennünket, hogy az ügyintézési lehetőségek, köztintzmények megléte valamivel fontosabb a válaszadók számára, mint a települések kereskedelmi ellátottsága. Emellett kismértékben nőtt a lakóközvetlen állapotára és az egészségügyi szolgáltatásokra adott pontérték (2. ábra).

2. ábra A települési vonzerők fontossági sorrendje a lakossági vélemények alapján, 2012-2013.

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (n = 1000)

Figure 2 Order of importance of municipal attractions as seen by the Hungarian population, 2012-2013.

Source: Own questionnaire survey (n = 1000)

A „települési infrastruktúra” kategóriájának négy részre bontása (gázszolgáltatás, csatornázottság, internetelérés-mobilhálózat, közúthálózat) nem eredményezett lényeges differenciákat, mivel az értékek a 4,01-4,35 közötti tartományban szóródnak. (Ez utóbbi tényezők nem is szerepelnek a 2. ábrán.) Közülük a legmagasabb értéket a csatornázottság megléte, míg a legalacsonyabbat a közúthálózat minősége kapta.

A lakóhelyi vonzerők alacsonyabbra értékelt, második csoportját szintén egy új tényező, a „lakosság etnikai összetétele” vezeti (3,85), míg korábbi kutatásunkkal megegyezően a sort a „lakosság korösszetétele” és a „település történelme, hagyományai, helyi tradíciók” zárják. A korábbiakhoz képest kismértékben felértékelődtek a „település természeti adottságai”, míg az egyéb kategóriában értékelhető módon egyedül a családi, baráti kapcsolatok tényező szerepel (igaz, alig kimutatható, nem egészen 2 százalékos előfordulással).

Egy kapcsolódó kutatás részeként 19 versenyképességi tényezőt értékelték 9 városréségi lakói (SZIRMAI V. – VÁRADI ZS. 2009). Véleményük szerint a legfontosabb szempont „az, hogy az emberek szeressenek itt élni”, ennek megvalósulásához sokkal inkább társadalmi, mint gazdasági tényezőket tartanak lényegesnek (közbiztonság, életkörülmények javítása,

egészségügyi ellátás minősége, környezet- és természetvédelem, hulladékkezelés). A felsorolt tényezők magas értékei összhangban vannak kutatási eredményeinkkel, talán egyedül a KKV-k, mint kiemelt foglalkoztatók támogatása kapott valamivel alacsonyabb értéket esetükben. Összességében *napjaink Magyarorszáján a legfontosabb lakóhelyi vonzerők a települések közbiztonsága számít*. Sorrendben olyan, 10 év távlatában stabilnak mondható tényezők következnek, mint a települések infrastrukturális ellátottsága, a lakókörnyezet állapota, az egészségügyi szolgáltatások teljessége, a foglalkoztatási körülmények, az óvodai és alapfokú oktatás megléte, a közlekedési kapcsolatok és az ügyintézési lehetőségek.

Korábbi kutatásunkhoz hasonlóan részletes vizsgálat alá vontuk az egyes vonzerők és a korcsoportok közötti kapcsolatokat. Erőteljesebb összefüggést a válaszadók életkorával mintegy a tényezők felénél tudtunk kimutatni. Ide az egészségügyi szolgáltatások, az óvodai és alapfokú oktatás, a teljes oktatási struktúra, az infrastruktúrán belül az internetelérés és mobilhálózat minősége, az ügyintézési lehetőségek, a lakókörnyezet állapota, a település történelme és hagyományai, a lakosság etnikai összetétele, a foglalkoztatási lehetőségek, valamint a szabadidő eltöltése tartozik. (Szignifikáns esetként a 0,05 alatti értékeket azonosítottuk.)

Egyáltalán nem meglepő módon a fiatalabb (20-39 éves) korcsoport körében a teljes mintára értelmezett átlagnál (4,11) jóval magasabb értéket kapott „az internetelérés, mobilhálózat minősége” kategória (4,4), de szintén magasabbra értékelte ez a korcsoport a „foglalkoztatási lehetőségeket” (4,32). Ellenben „a település történelme, hagyományai” tényezőre adott érték esetükben a legalacsonyabb (2,93). (A 2004-2005-ös adatfelvételkor szintén ez a tényező kapta a legalacsonyabb értéket a legfiatalabb korcsoportban.)

A középkorosztály esetében (40-59 éves) egy vonzerő érdemel külön említést. Természetesnek mondható, hogy esetükben a „foglalkoztatási lehetőségek és körülmények” megítélése (4,34) van jóval az átlagérték felett.

Az idősebbeknél (60 év felettiek) ellenben néhány olyan vonzerőt emelnék ki, amelyek az átlagtól lényegesen elmaradnak. Így természetesnek mondható, hogy az oktatás mindkét tényezője (2. és 3. tényező, 3,75 illetve 3,17), az „internetelérés, mobilhálózat minősége” (3,59), a „foglalkoztatási körülmények” (3,6) és a „szabadidő eltöltésének lehetőségei” (3,43) számukra kevésbé fontos egy település vonzerejének megítélésekor.

Szintén kíváncsiak voltunk arra, hogy létezik-e összefüggés az iskolai végzettség és a tényezőkre adott válaszok között. Összesen hét tényező esetében beszélhetünk szignifikáns különbségekről. Ezek közé sorolható az internetelérés és mobilhálózat minősége, a kereskedelmi hálózat fejlettsége, a lakókörnyezet állapota, a település természeti adottságai, a lakosság etnikai összetétele, a foglalkoztatási lehetőségek és a szabadidő eltöltése. Szignifikánsnak most is a 0,05 alatti értékeket neveztük.

Az alapfokú végzettségű csoport mellett, hogy kevésbé tartja fontosnak az oktatási adottságokat (a 2. tényező 3,88-as, 3. tényező 3,28-as értékkel szerepel esetükben), az „internetelérés, mobilhálózat minőségét” (3,76), meglepő módon a „foglalkoztatási körülmények” (3,81) tényező is az átlagosnál alacsonyabbra értékelte. Kapott eredményeink összhangban vannak korábbi kutatások eredményeivel (BARÁTH G. et al. 2009; SZIRMAI V. – VÁRADI ZS. 2009).

A középfokú végzettséggel rendelkezők esetében ellenben pontosan ez utóbbi két vonzerő mutat magas értékeket (internetelérés-mobilhálózat 4,28 foglalkoztatás 4,34).

A felsőfokú végzettségűek körében találjuk a valamennyi felbontás alapján mért legmagasabb értéket, ők a „település közbiztonságára” adtak maximumot (4,55). Szintén átlagot jóval meghaladó az „internetelérés, mobilhálózat minőségének” (4,32) és a „település természeti adottságainak” (3,95) a megítélése, míg a „kereskedelmi hálózat fejlettsége” kapta a legalacsonyabb értéket (3,57).

Érdekes elemzésnek ígérkezett a válaszadó jelenlegi lakóhelyének mérete és a tényezők közötti kapcsolat feltárása is. Négy olyan tényezőt emelnék ki, melyek esetében szigni-

fikáns összefüggésről számolhatunk be. Ezek az egészségügy, a teljes oktatási struktúra, a kereskedelmi hálózat, valamint az ügyintézési lehetőségek.

A legkisebb lélekszámú településeken (2000 fő alatti lakossal), nem meglepő módon rendre azok a vonzerők kaptak alacsonyabb értékeket, melyek kevésbé jellemzik ezt a településtípust. Így az „egészségügyi szolgáltatások teljessége” (3,82), a „kereskedelmi hálózat fejlettsége” (3,31), az „ügyintézési lehetőségek” (3,68), a „közlekedési kapcsolatok” (3,71) és a „teljes oktatási struktúra megléte” (2,89) messze elmarad a városok értékeitől. (Ez utóbbi egyébként az összes felbontást figyelembe véve vett minimum érték.) Nem várt módon, viszont az internetelés-mobilhálózat értékelése (4,36) a városi értékeket is meghaladja. A településméret másik pólusának számító, 50.000 főnél népesebb városok esetében talán két magas értéket emelnék ki, ezek a „teljes oktatási struktúrára” (3,6) és a „kereskedelmi hálózat fejlettségére” (3,99) adott pontszámok.

Hipotézisünk teljesülése azért mondható csak részlegesnek, mert a település közbiztonsága, mint települési vonzerő nem várt módon került a legelső helyre. A statisztikai elemzések arról tanúskodnak, hogy a lakóhelyi vonzerők között vannak olyanok, melyek jelentősen megosztják a válaszadókat, és a legkülönbözőbb mértékben fontosak az egyes csoportok számára (ilyen az alapfoktól a felsőfokig terjedő teljes oktatási struktúra és a szabadidő eltöltésének lehetősége), más tényezőkről viszont egybehangzóak a lakossági vélemények (csatornázottság, a közúthálózat minősége, a lakásállomány kor és típus szerinti jellemzői, valamint a lakosság korösszetétele). Érdekes és továbbgondolásra alkalmas, hogy több vonzerő esetében is erős összefüggést mutattunk ki a korcsoportok, az iskolai végzettség vagy a lakóhely függvényében.

A települések sikerességét befolyásoló tényezők

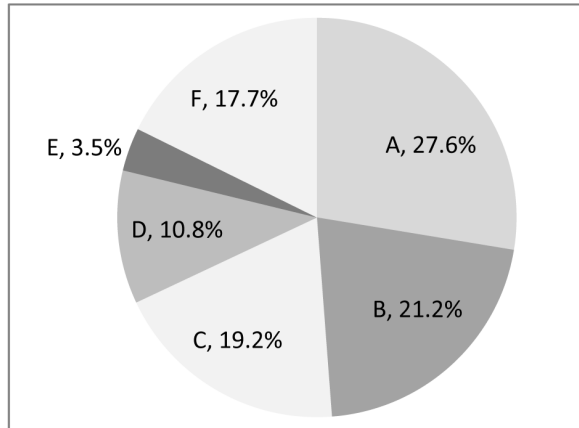
Következő kérdésünkkel a lélekszámukban eltérő településtípusok (nagyváros, kisváros, község/falu) előnyös és hátrányos jellemzőinek felsorolására kértük a válaszadókat. (Nagyvárosnak a 100 000 főt meghaladó lakónépességű városokat, kisvárosnak a 20 000 fő alatti városi rangú településeket tekintjük a továbbiakban – lásd KOVÁCS Z. 2010)

A települési vonzerőkről tett megállapításainkkal szorosabbra fűzve a kapcsolatot, megpróbáltuk több részre bontani a válaszokat, így például az ellátás-szolgáltatás elnevezésű, meglehetősen heterogén tartalmú kategóriát mindhárom településtípus esetén különbontottuk egészségügyre, oktatásra, kereskedelemre, szabadidős lehetőségekre, közintézményekre és közlekedési infrastruktúrára. A korábbi adatokkal történő összehasonlíthatóság érdekében összevont kategóriaként is dolgozunk ezzel a csoporttal.

A nagyvárosok legfőbb előnyének, hipotézisünknek megfelelően azok ellátottsága, az igénybe vehető szolgáltatások mennyisége és színvonala számít. A válaszok 75%-a kötődik ehhez a csoporthoz, míg a fennmaradó részt a kedvező foglalkozási lehetőségek (24%) és az egyéb kategória (1%) adja.

A szolgáltatások csoportján belül legtöbben a fejlett, jól kiépített közlekedési infrastruktúrát, a megoldott helyi tömegközlekedést említik (27,6%). Ezt a teljes körű, színvonalas egészségügyi ellátás (21,2%), a széleskörű szabadidős-szórakozási lehetőségek, a kultúrához, sporthoz való hozzáférés lehetősége (19,2%) követi. Sorrendben a (tovább)tanulási lehetőségek széles választéka, a színvonalas oktatási struktúra (17,7%), a megfelelő árakat és nyitvatartási időt biztosítani képes kereskedelmi hálózatok (10,8%) elérhetősége, végül az ügyintézési lehetőségek teljessége (3,5%) következik. (3. ábra)

Hipotézisünknek részben ellentmondva, a nagyvárosi hátrányok listáját nem a rájuk jellemző személytelenség, hanem a szennyezett, egészségtelen lakókönyezet vezeti. A válaszok több mint harmadában (36,6%) fordult elő ez kritikaként. Az elidegenedett, közönyös

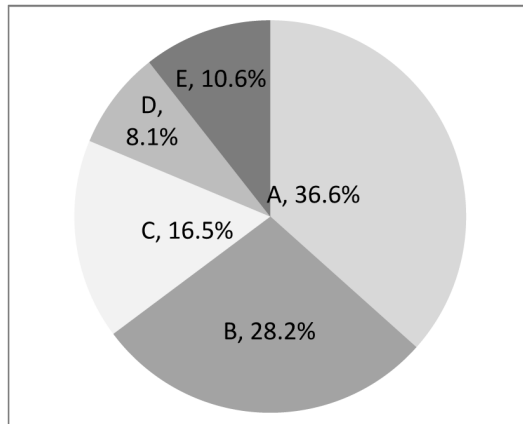
3. ábra Az ellátási-szolgáltatási viszonyok, mint nagyvárosi előny mögöttes okai a lakossági vélemények alapján, 2012-2013. Forrás: Saját kérdőíves felmérés (n=1000)

Jelmagyarázat: A – közlekedési infrastruktúra; B – egészségügyi ellátás; C – szabadidős lehetőségek; D – kereskedelmi hálózatok; E – ügyintézési lehetőségek; F – oktatási struktúra

Figure 3 Supply and service facilities as reasons for the advantages of big cities by local residents 2012-2013. Source: Own questionnaire survey (n=1000)

Legend: A – transport infrastructure; B – health care; C – freetime opportunities; D – commercial networks; E – administrative options; F - education

emberi kapcsolatokat a válaszadók negyede (28,2%) érzi problémának, míg a rossz közbiztonságot valamivel kevesebben (16,5%) említették. Korábbi kutatásunkhoz képest külön kategóriaként értelmezhetők a közlekedési problémák, dugók, parkolóhely hiánya, zsúfolt tömegközlekedésből eredő negatívumok (8,1%), valamint képeztünk egy egyéb kategóriát (10,6%), benne az etnikai problémákkal, magas megélhetési költségekkel, drága ingatlanárakkal, elavult lakóépületekkel és a rohanó, stresszes életmóddal. (4. ábra)

4. ábra A nagyvárosi hátrányok megoszlása a lakossági vélemények alapján, 2012-2013.

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (n=1000)

Jelmagyarázat: A – egészségtelen lakókörnyezet; B – emberi kapcsolatok; C – rossz közbiztonság; D – közlekedési problémák; E – egyéb

Figure 4 Breakdown of the disadvantages of big cities by local residents 2012-2013.

Source: Own questionnaire survey (n=1000)

Legend: A – unhealthy residential environment; B – social contacts; C – bad public safety; D – traffic problems; E – others

A kisvárosok jellemezésekor, ha nem is a nagyvárosokhoz hasonló mértékben, az előnyök között legtöbbször a szolgáltatásokkal való ellátottságot említik (36%), amit a csendes, tiszta, természet közeli lakókörnyezetük (29,6%) és a személyes, családi emberi kapcsolatok (18,3%) követnek. A kedvező közbiztonságot szintén külön csoportként értelmeztük a pozitívumok között (6,1%) és most is képeztünk egy egyéb kategóriát (10%), benne a foglalkozási körülményekkel, a kis földrajzi távolsággal és az alacsonyabb ingatlanárakkal.

A szolgáltatások egységes csoportját részekre bontva, szintén kiemelkedik az előnyös közlekedés, amit közel egyforma említési számmal követ az elérhető alap- és középfokú oktatás, a megfelelő választékot és nyitvatartási időt biztosító kereskedelem, az egészségügyi szolgáltatások, a szabadidős - kulturális - sportolási lehetőségek elérhetősége, valamint a viszonylag egyszerű és gyors ügyintézés.

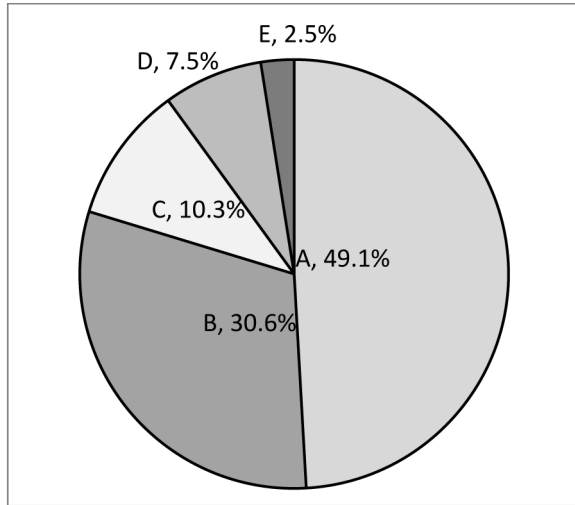
A kisvárosok megítélésének kettőssége mostani kutatási eredményeinkben is visszatükröződik, hiszen hipotézisünket megerősítve, több korábbi előnyt látunk viszont a kisvárosi hátrányok között is. Így rögtön a nem megfelelő szolgáltatási ellátottságból eredő problémákat (55,6%), amit számszerűleg többen soroltak a hátrányok, mint az előnyök sorába. A második leggyakoribb negatívum a kedvezőtlen foglalkoztatás, a hiányzó munkahelyek és alacsonyabb bérszínvonal (30,7%), amit egy meglehetősen heterogén egyéb csoport (13,7%) egészít ki, benne a hiányos közbiztonsággal, a szennyezett, zajos lakókörnyezettel, demográfiai problémákkal (etnikai összetétel, előregedő lakosság) és nem megfelelő emberi kapcsolatokkal. (Ez utóbbi újfent a kisvárosok ellentmondásos megítélésére szolgáló példa, hiszen részben a túlzott ismertséggel, részben a személytelenséggel indokolták azt, hogy az emberi kapcsolatok a hátrányok között is szerepelnek.)

A hiányos szolgáltatások, ellátottság csoportját most is részletes vizsgálat alá vonva, kijelenthető, hogy szinte mindegyik terület (főként a szabadidős, kulturálódási, sportolási lehetőségek) többször szerepel a negatívumok, mint korábban az előnyök között. A nem teljes körű egészségügyi szolgáltatások mellett problémaként jelentkezett az orvosi ellátás minősége is. Az oktatás kapcsán nem csak a felső-, de gyakran a középfokú tanulmányokra sincs helyben lehetőség, és a képzés színvonala is elmarad a nagyvárosi lehetőségektől. A közlekedéssel összefüggésben nem csak a távolsági, de a helyi tömegközlekedés is sok kritikát kapott. A szolgáltatások csoportján belül talán két olyan területet tudunk beazonosítani, ahol nem kerültek egyértelmű többségbe a negatív vélemények. Úgy tűnik a kereskedelmi hálózatok kielégítően működnek kisvárosi szinten is, ahogy az ügyintézési lehetőségek, közintézményi ellátottság is megfelelőnek számít.

A községi előnyök kapcsán beigazolódtott hipotézisünk, miszerint a válaszok közel fele (49,1%) az egészséges, élhető, tiszta és természet közeli lakókörnyezethez kapcsolódik. Szintén sokan említik a pozitív emberi kapcsolatokat, az összetartást, a kölcsönös figyelmet és segítőkészséget (30,6%), a harmadik leggyakoribb előny pedig a háztáji gazdálkodás, kertészkedés és az ezzel kapcsolatos önellátás lehetősége lett (10,3%). A jobb közbiztonságot a válaszadók 7,5%-a említette, az egyéb kategória (2,5%) mögött pedig az alacsonyabb ingatlanárak és a kisebb távolságok húzódnak meg (5. ábra).

A legtöbb kritika a hiányos szolgáltatások és ellátottság kapcsán éri a községeket, ami szintén megfelel hipotézisünknek. A válaszok kétharmada (67,7%) ezt említi a községek legnagyobb hátrányaként. Közel minden negyedik válaszban (23,7%) megjelennek a foglalkoztatással kapcsolatos problémák, a munkalehetőségek hiánya és az alacsony jövedelmek. Az egyéb kategórián (8,6%) belül az elnéptelenedés, előregedés, hátrányos etnikai összetétel szerepel, de előfordult a túlzott ismertségből, hiányos közbiztonságból és az elszigeteltségből eredő problémák megemlézése is.

A szolgáltatások csoportját újból részletes vizsgálat alá vetve, kijelenthetjük, hogy a legtöbb kritika a közlekedési infrastruktúrával kapcsolatos (35,5%), de szintén sokan említik

5. ábra A községi előnyök megoszlása a lakossági vélemények alapján, 2012-2013. Forrás: Saját kérdőíves felmérés (n=1000)

Jelmagyarázat: A – tiszta lakókörnyezet; B – emberi kapcsolatok;

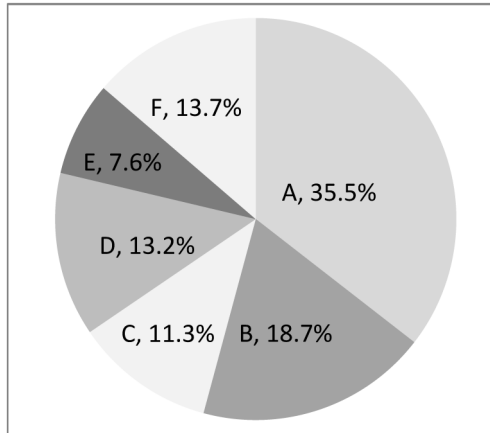
C – háztáji gazdálkodás; D – kedvező közbiztonság; E – egyéb

Figure 5 Breakdown of the advantages of villages by local residents 2012-2013.

Source: Own questionnaire survey (n=1000)

Legend: A – clean residential environment; B – social contacts; C – household farming; D – good public safety; E – others

a korlátozott egészségügyi szolgáltatásokat (18,7%) és a hiányos oktatási rendszert, kezdve az óvodától a középiskolai továbbtanulásig (13,7%). Ezen a településszinten is kevesebb kritika éri a kereskedelem fejlettségét, az áruválasztékot és az árszínvonalat (13,2%) és a korlátozott, körülményes ügyintézési lehetőségeket (7,6%), viszont valamivel többen (11,3%) tartják problémának a hiányos szabadidős (kulturális, sportolási) lehetőségeket (6. ábra).

6. ábra Az ellátási-szolgáltatási viszonyok, mint községi hátrány mögöttes okai a lakossági vélemények alapján, 2012-2013. Forrás: Saját kérdőíves felmérés (n=1000)

A – közlekedési infrastruktúra; B – egészségügyi ellátás; C – szabadidős lehetőségek; D – kereskedelmi hálózatok; E – ügyintézési lehetőségek; F – oktatási infrastruktúra

Figure 6 Supply and service facilities as reasons for the disadvantages of villages by local residents 2012-2013.

Source: Own questionnaire survey (n=1000)

Legend: A – transport infrastructure; B – health care; C – freetime opportunities; D – commercial networks; E – administrative options; F – education

Hipotéziseink többnyire teljesültek, hiszen továbbra is kijelenthető, hogy a nagyvárosi előnyök leginkább azok széleskörű ellátottságával, relatív kedvező foglalkoztatási adottságaival állnak összefüggésben, míg hátrányos megítélésük szennyezett, egészségtelen lakókörnyezetükkel és elégtelen emberi kapcsolataikkal magyarázható. Ezzel szemben a községek legfőbb pozitívuma a tiszta lakókörnyezet és a pozitív emberi kapcsolatok, míg a negatívumok éppen a hiányos szolgáltatásokkal és foglalkoztatási lehetőségekkel függenek össze. A kisvárosok részben ellentmondásos megítélése köztes méretükből adódik, de jellemzőik sokkal közelebb állnak a községekhez.

Összefoglalás

A bevezetőben említett speciális, mégis rugalmasan módosítható településfejlesztési programok számára nélkülözhetetlen annak ismerete, hogy a leginkább érintett társadalmi és gazdasági csoportok mely lakóhelyi vonzerőket tekintik fontosnak.

A magyar települések sikerességét mára elsősorban belső adottságaik határozzák meg. A településhierarchiában elfoglalt pozíció, a közigazgatási szerepkör mellett meghatározó versenyképességi faktorrá váltak az egyes települések gazdasági adottságai, jövedelemszerzési lehetőségei. Megerősödött a piaci alapú tevékenységek magyarázó ereje, s a tercier vállalkozások rugalmasabb telephelyválasztásán keresztül még több település kapcsolódhatott be a gazdasági versenybe. Felértékelődött a földrajzi elhelyezkedés, a megközelíthetőség, az infrastrukturális ellátottság, lényegesebbé váltak a történelmi-kulturális adottságok, a humán erőforrás képzettsége, a környezeti állapot. A verseny regionális dimenziója felerősödött és a régiók közötti differenciák váltak elsődlegessé, míg az adott régió belüli településszintek között mérséklődtek a különbségek. A különféle szempontú kutatások eredményei alátámasztják az országon belüli fejlettséget megosztó főbb dimenziók, így a nyugat-kelet és a város-vidék ellentét meglétét.

Napjainkban Magyarországon a legfontosabb lakóhelyi vonzerőnek a települések közbiztonsága, infrastrukturális ellátottságuk, foglalkoztatási körülményeik és lakókörnyezetük állapota számít. A legvonzóbb lakóhelynek minősülő közép- és nagyvárosok meghatározó előnye továbbra is azok ellátottsága, az igénybe vehető szolgáltatások és a kedvező foglalkozási lehetőségek. A szolgáltatások csoportján belül a fejlett közlekedési infrastruktúrát, a teljes körű egészségügyi ellátást, a szabadidős-szórakozási lehetőségeket, a helyben megvalósítható továbbtanulás széles választékát, a kereskedelmi ellátottságot és az ügyintézési lehetőségek teljességét említették. Ezzel szemben a nagyvárosi hátrányok listáját a szennyezett, egészségtelen lakókörnyezet vezeti, amit a közönyös emberi kapcsolatok, valamint a rossz közbiztonság követ.

A területi értelemben vett sikeresség mérésének célja véleményem szerint az, hogy egy adott földrajzi egység helyzetét a lehető legobjektívabb módon megítéljük és ez alapján a fejlődéséhez szükséges teendőket áttekintsük. Fontos megtalálni, hogy egy település miben különbözik a hasonló méretű és funkciójú többi településtől. A városok között zajló versenyben nagyon sok hasonló adottságú város vesz részt, emiatt valamilyen vonatkozásban ki kell tűnni közülük. Amennyiben elfogadjuk, hogy a verseny célja a helyben élők jólétének fokozása, azt is kijelenthetjük, hogy a versenyben való sikeres helytállás eszköze egy speciális, de egyben rugalmasan módosítható, a helyi politika, a vállalkozások, a civilek és a tudományos élet partnerkapcsolatára épülő, általuk koordinált fejlesztési program, melyet az érintett szereplők ismernek, és egyben támogatnak is. A megfelelő elemzést követően megalkotott stratégia egyszerre szükségletorientált, hosszú távon felelős, környezettudatos, jövő- és akcióorientált, valamint vállalkozói szellemiséget képvisel.

A sikeres települések jellemzői meglehetősen széles skálán mozognak, rugalmasan változtatható gazdasági szerkezetüktől kezdve, a magasan kvalifikált munkaerőn és a kedvező társadalmi szerkezeten keresztül, egészen értékes településkörnyezetükig. Azok az európai térségek tudtak valóban sikeressé válni, amelyek képesek voltak saját endogén adottságaikra épülő stratégiát meghatározni és működtetni. Egy ilyen stratégia mindig szorosan kell, hogy építsen a helyben működő vállalkozások kompetitív előnyeire, ezért először érdemes feltárni a potenciálisan versenyképes iparágakat, és egyúttal összegyűjteni azokat a tényezőket, melyekből valódi versenyelőnyek eredeztethetők. Az önálló programalkotásra képtelen területek legfeljebb átmenetileg stabilizálhatják helyzetüket, azt is csak többnyire központi támogatások felhasználásából.

A kutatás egyik közvetett célja az volt, hogy az ilyen valós helyi igényeken alapuló fejlesztési stratégia kidolgozásához információkat szolgáltatassunk. A kapott eredmények jól érzékeltetik, hogy a különböző országrészekben és településeken nemcsak különböző adottságokkal, eltérő pozícióval, de sokszor meglehetősen differenciált lakossági igényekkel találkozhatunk. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a részletes elemzésnek alávetett lakóhelyi vonzerők egy jelentős csoportja nem kizárólagosan a helyi döntéshozóktól függ, s a kedvező irányú változásokhoz pedig gyakran csak hosszú távú programok vezethetnek el. Ezzel együtt úgy gondoljuk, hogy a specifikus, esetleg konkrét települési célcsoportokat érintő, felelős, egyben hosszú távú sikerekre törekvő fejlesztési elképzelések nem nélkülözhetik a személyes tapasztalatok mindenkorai figyelembevételét, azok komplex térségi szemléletű hasznosítását.

KOLTAI ZOLTÁN

PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Pécs

koltai.zoltan@feek.pte.hu

IRODALOM

- BARÁTH G. ET AL. (2009): A nagyvárostérségi elit versenyképesség felfogása. – In. SZIRMAI V. (szerk.): A város-térségi versenyképesség társadalmi tényezői. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. pp. 170–185.
- BERÉNYI B. E. 2009: Budapest belvárosának társadalmi megítélése egy kérdőíves felmérés tükrében. – Földrajzi Közlemények 133. 2. pp. 135-146.
- BODDY, M. 2002: Linking competitiveness and cohesion. – In. BEGG, I. (ed): Urban Competitiveness. Policies for dynamic cities. The Policy Press, Bristol. pp. 33-52.
- CHESIRE, P. 1999: Cities in Competition: Articulating the Gains from Integration. – Urban Studies 36. 5-6. pp. 843 – 864.
- EGEDY T. 2012: A gazdasági válság hatása a nagyvárosok versenyképességére Magyarországon. – Földrajzi Közlemények 136. 4. pp. 420-438.
- ENYEDI GY. 1996: Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. – Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest. 138 p.
- ENYEDI GY. 1997: A sikeres város. – Tér és Társadalom 11. 4. pp. 1-7.
- ENYEDI GY. 1998: Sikeres régiók. – In. KERESZTY A. (szerk.): Tények könyve: régiók. Greger-Delacroix, Budapest. pp. 409-411.
- HORVÁTH GY. 1998: Európai regionális politika. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 501 p.
- JENSEN-BUTLER, C. 1997: Competition between cities, urban performance and the role of urban policy: a theoretical framework. – In. JENSEN-BUTLER, C.–SHACHAR, A.–WEESEP, J. VAN (eds): European Cities in Competition. Averbury Publishing Company, Aldershot-Brookfield. pp. 3-42.
- KOLTAI Z. 2005: A magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélése. – Tér és Társadalom 19. 3-4. pp. 23-41.
- KOLTAI Z. 2006: A magyar lakosság és vállalati szféra lakó-, illetve telephelyválasztásának szempontjai. – Területi Statisztika 46. 3. pp. 240-254.
- KOLTAI Z. 2007: A magyarországi városok versenyképességének vállalati megítélése. – Tér és Társadalom 21. 2. pp. 23-42.

- KOVÁCS Z. 2010: Népeség- és településföldrajz. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 239 p.
- LENGYEL I. 2000: A regionális versenyképességről. – Közgazdasági Szemle 47. 12. pp. 962–987.
- LENGYEL I. 2003: Verseny és területi fejlődés: Térségek versenyképessége Magyarországon. – JATEPress, Szeged. 454 p.
- LENGYEL I.–RECHNITZER J. 2000: A városok versenyképességéről. – In. HORVÁTH Gy.–RECHNITZER J. (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA RKK, Pécs. pp. 130–152.
- MOLNÁR Gy. 2008: A növekvő lélekszámú községek helyzete Baranya megyében. – Területi Statisztika 48. 4. pp. 417–430.
- MURÁNYI I.–SZOBOSZLAI Zs. 2003: Sikeres alföldi városok a lakosság véleményének tükrében. – In. TIMÁR J.–VELKEY G. (szerk.): Várossiker alföldi nézőpontból. MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete, MTA Társadalomkutató Központ, Békéscsaba-Budapest. pp. 78–119.
- NEMES NAGY J. 2004: Új kistérségek, új városok. Új versenyzők? – In. NEMES NAGY J. (szerk.): Térségi és települési növekedési pályák Magyarországon. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. pp. 5–42.
- SZÉPVÖLGYI Á. (2009): A nagyvárostérségi elégedettségek és a kulturális fogyasztás jellegzetességei. – In. SZIRMAI V. (szerk.): A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. pp. 163–169.
- SZIRMAI V. 2009 (szerk.): A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. – Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 319 p.
- SZIRMAI V.–VÁRADI Zs. (2009): A várostérségi társadalmak versenyképesség-felfogása. – In. SZIRMAI V. (szerk.): A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. pp. 185–190.